

цифровізації та моделі «злочин як послуга», що зумовлює нові підходи до її виявлення.

Список використаних джерел

1. DIRECTIVE (UE) 2024/1260 DU PARLEMENT EUROPÉEN ET DU CONSEIL du 24 avril 2024 relative au recouvrement et à la confiscation d'avares. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32024L1260>

2. DIRECTIVE (UE) 2019/1937 DU PARLEMENT EUROPÉEN ET DU CONSEIL du 23 octobre 2019 ur la protection des personnes qui signalent des violations du droit de l'Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/?uri=CELEX:32019L1937>

3. Arrêt de la Cour (sixième chambre) du 6 mars 2025 – Commission européenne contre République fédérale d'Allemagne (Affaire C-149/23, 1 (Directive sur les lanceurs d'alerte)). URL : <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf;jsessionid=8EA20383273AD837FE6627414B911890?text=&docid=298426&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=792357>

Баулін Олег Вячеславович,

завідувач відділу наукової та нормативно-методичної діяльності Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук, доцент

КОРУПЦІЙНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

На виконання міжнародних зобов'язань Україна імплементувала до національного законодавства значну частину положень Конвенції ООН проти корупції, Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) та інших ратифікованих нею міжнародних договорів. У її правовій системі з'явилися інститути корупційних правопорушень, моніторингу банківських рахунків, викривачів тощо. Впровадженні в практику Єдиний державний реєстр судових рішень, Єдиний реєстр досудових розслідувань (далі – ЄРДР), Єдина судова інформаційно-комунікаційна система, Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування. Створені та активно функціонують Вищий антикорупційний суд (далі – ВАКС), Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі – САП), Національне агентство з питань запобігання

корупції тощо, які забезпечують реалізацію правових норм антикорупційного спрямування, що закріплені в Законі України «Про запобігання корупції», Кримінальному кодексі України та інших законодавчих актах.

Діяльність із викриття і розслідування корупційних кримінальних правопорушень та притягнення винуватих у їх вчиненні осіб до кримінальної відповідальності регулюється Кримінальним процесуальним кодексом України. Ця діяльність являє собою досить складну спеціалізовану систему кримінального судочинства. Специфіка її обумовлена як предметною компетенцією – корупційними кримінальними правопорушеннями, так і особливим статусом ВАКС, САП, НАБУ та їх посадових осіб (суддів, прокурорів, детективів тощо), що визначено у Законах України «Про Вищий антикорупційний суд», «Про прокуратуру», «Про Національне антикорупційне бюро України».

Незважаючи на опубліковані в медіа і на офіційних сайтах зазначених органів антикорупційної юстиції та інших органів державної влади відомості про досягнення у протидії кримінальним проявам корупції та позитивні приклади діяльності детективів НАБУ, прокурорів САП та результати здійснення правосуддя ВАКС, система українського кримінального судочинства ще не позбавилась певних детермінант корупції та корупційних ризиків. Реальна боротьба з ними тільки розгортається. У кримінальному судочинстві ці детермінанти і ризики взаємопов'язані та існують на різних його етапах: у досудовому розслідуванні, під час судового розгляду, на стадії виконання вироку тощо. Вони мають системний, інституційний та соціально-економічний характер.

Щодо корупційних детермінант, то основними з них є такі:

– недосконалий і нестабільний (через досить часті зміни й доповнення, іноді з поверненням до попередніх редакцій положень) кримінально-процесуальний закон; закріплені у ньому норми не завжди узгоджені з дією норм інших галузей права (конституційного, кримінального, кримінально-виконавчого тощо);

– наявність прогалин і колізій в процесуальному праві, норми якого містять чимало багатозначних та оцінних понять й не завжди є розрахованими на розпочаті до вступу їх у дію кримінальні провадження (з цього приводу Європейський суд з прав людини констатував конвенційні порушення у справах «Чанев проти України», «Чжан проти України», «В'ячеславова та інші проти України», «Денисюк та інші проти України» тощо);

– окремі дискреційні повноваження сторони обвинувачення і суду надають слідчим можливості для тривалої та необґрунтованої бездіяльності й затягування досудового розслідування, а слідчим суддям і судам – до перенесень судових засідань;

– недостатнє фінансове та матеріально-технічне забезпечення органів досудового розслідування і оперативних підрозділів Національної поліції, прокуратур і судів на місцевому і регіональному рівнях, слабе соціальне забезпечення їх працівників, заробітна плата яких не завжди відповідає статусу та кваліфікації, що робить їх фінансово вразливими;

– стислі програми підготовки і підвищення кваліфікації фахівців сфери кримінальної юстиції призводять до браку кваліфікованого персоналу, а неефективна система професійного відбору і службового зростання – до займання посад недоброчесними особами;

– нечіткість критеріїв оцінки результатів діяльності членів і керівників слідчих груп та груп прокурорів й низький рівень їх особистої відповідальності в ситуації, коли всі в системі звикли до «дрібних її помилок», що вже й суд не звертає на них уваги, а вигода від корупційного діяння (наприклад, вигода від навмисного здійснення слідчим, прокурором незаконної та необґрунтованої зміни кваліфікації злочину, безпідставного зупинення досудового розслідування, закриття провадження тощо) значно перевищує ризик бути викритим і покараним;

– загальна толерантність суспільства до корупції та недовіра громадян до правоохоронців, низький рівень громадського контролю та відсутність у більшості осіб бажання викривати корупційні дії;

– здійснення неправомірного впливу і прямого тиску на працівників органів досудового розслідування, прокурорів і суддів з боку їх керівництва або представників політичної еліти чи олігархічних кіл задля зміни напряму досудового розслідування або перебігу судового розгляду в так званих «резонансних» або «замовних» провадженнях.

Корупційні ризики безпосередньо пов'язані з процесуальними рішеннями та діями, які стають предметом торгу між корумпованими посадовцями і деякими іншими суб'єктами кримінально-процесуальних відносин, частіше зі сторони захисту.

На стадії досудового розслідування – це:

1) маніпуляції з кваліфікацією злочину, спрямовані на зміну частин і статей Кримінального кодексу України, що інкримінується підозрюваному, на менш тяжку або перекваліфікація, що дозволяє

уникнути йому суворого покарання чи взагалі звільнитися від кримінальної відповідальності;

2) неправомірне невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР або необґрунтоване закриття відкритого провадження;

3) неправомірне застосування запобіжних та інших заходів забезпечення кримінального провадження, наприклад необґрунтоване обрання тримання під вартою для тиску на підозрюваного з метою отримання від нього представниками сторони обвинувачення матеріальних цінностей для власного збагачення за заміну ув'язнення домашнім арештом чи іншим ще менш суворим запобіжним заходом;

4) проведення процесуальних дій часто зумовлює оплачений або у інший спосіб заохочення витік службової інформації про заплановані огляди, обшуки, допити та інші слідчі (розшукові) і негласні слідчі (розшукові) дії, або неналежне проведення експертиз для отримання потрібного замовнику результату.

При цьому, корупційні схеми стадії досудового розслідування включають не лише слідчих, а й прокурорів-процесуальних керівників, які здійснюючи прокурорський нагляд, мають вагомі повноваження та погоджують майже всі процесуальні рішення, за їх участі відбувається повідомлення про підозру, укладення угод про визнання винуватості. І в останніх випадках не може виключатися ризик «продажу» можливості укласти угоду з прокурором на вигідних для сторони захисту умовах.

Корупційні ризики під час судового розгляду пов'язані з можливістю ухвалення неправосудних судових рішень, зокрема виправдувального вироку за наявності достатньої сукупності обвинувальних доказів, або навпаки, незаконне засудження невинної особи за неправомірну вигоду. Результатом корупційних домовленостей із суддею можуть стати неправомірні задоволення або відмови у задоволенні клопотань сторін, зокрема щодо повернення майна, вилученого під час обшуку, чи навмисне затягування судового розгляду для спливу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності тощо.

Основними інструментами протидії цим ризикам в Україні, навіть в умовах воєнного стану, залишається діяльність спеціалізованих антикорупційних органів (НАБУ, САП, ВАКС), підвищення ефективності якої є одним з головних завдань нашої держави та усього української суспільства, та пов'язані з цим подальші діджиталізація кримінального судочинства, розвиток електронного

документообігу та інформаційно-комунікаційної системи для унеможливлення впливу на вибір слідчих, прокурорів, судових експертів і суддів, покращення комунікації між ними та іншими учасниками провадження, а також посилення відповідальності та підвищення добросовісності серед всіх професійних учасників кримінального судочинства.

Бедриківський Олександр Володимирович,
аспірант кафедри адміністративного права та
процесу Національної академії внутрішніх
справ

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У СФЕРІ ПІДГОТОВКИ ТА ДОПУСКУ ВОДІЇВ ДО КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Підготовка та допуск водіїв до керування транспортними засобами є критично важливою складовою системи безпеки дорожнього руху. Якість навчання та об'єктивність процедур допуску визначають рівень професійної компетентності водіїв і, як наслідок, ризики виникнення ДТП. Наявність корупційних практик у цій сфері підриває ефективність системи підготовки, знижує довіру суспільства до інституцій і створює додаткові соціально-економічні витрати.

Корупція в підготовці та допуску водіїв до керування транспортними засобами є системною проблемою, яка прямо впливає на безпеку дорожнього руху, підриває довіру до інституцій і створює значні соціально-економічні витрати; її вирішення потребує невідкладних комплексних заходів на рівні процедур, технологій і відповідальності.

Корупційні практики в процесах акредитації автошкіл, підготовки водіїв та допуску до іспитів не є локальним епізодом – вони формують системні проблеми, що впливають на якість підготовки водіїв і рівень безпеки на дорогах. Ігнорування цієї проблеми підсилює ризики аварійності та втрати для суспільства.

Якщо допуск до керування відбувається з порушеннями або за неправомірну вигоду, на дорогу виходять особи з недостатніми знаннями та навичками, що підвищує ймовірність ДТП. Статистика порушень дорожнього руху свідчить про зростання інцидентів, що підсилює занепокоєння щодо якості підготовки водіїв [1].

Крім цього, корупція руйнує механізми контролю: акредитація, атестація інструкторів і проведення іспитів втрачають довіру, що ускладнює впровадження реформ і підвищення якості послуг.